

KOMERCINIAI BANKAI IR JŲ PRIEŽIŪROS RAIDA LIETUVOJE

Kazimieras Ramonas

Lietuvos bankas
Jogailos g. 14, LT-2001 Vilnius
El. p. kramonas@lbank.lt

Straipsnyje nagrinėjama Lietuvos bankų raida ir Lietuvos banko, kaip priežiūros institucijos, įtaka šiam procesui. Parodyta, kad ankstyvuojų bankų kūrimosi laikotarpiu prastas jų veiklos rizikos valdymas, normatyvų stoka ir jų netobulumas, o ypač nesuvaržytas skolinimas tarpusavyje susijusiems skolininkams ir daug kitų priežasčių buvo lemtingų 1995 m. įvykių bankų sektoriuje pagrindas. Vėlesniuojų laikotarpiu, t. y. po 1995 m., Lietuvos bankai vykdė labiau konservatyvią veiklą, kuri sustiprino jų pozicijas tiek šalies, tiek ir tarptautiniu mastu. Atsižvelgiant į daugelį svarbių įvykių šalies bankų sektoriuje, apžvelgiami bankų priežiūros instituciniai gebėjimai ir jos plėtros galimybės ateityje. Pagrindiniai žodžiai: bankų priežiūros raida; bankų sektorius; bankų veiklos rizika ir kredito įstaigų priežiūros institucija.

Įvadas

„Neabejotina, kad svarbiausias mūsų dienų ekonominės, o tuo pačiu ir politinės pasaulio gerovės veiksnys yra tos įmonės, kurios valdo pasaulio pinigų ir kapitalo rinkas ir kurios savo nuožiūra skirsto kreditus“ [13, p. 32]. Šiuos vieno iš iškiliausių tarpukario Lietuvos valstybės veikėjo, finansininko, Lietuvos banko steigėjo, nacionalinės valiutos – lito – kūrėjo Vlodo Jurgučio žodžius, kuriais jis apibūdina kredito įstaigų svarbą, be jokios abejonės, galima taikyti ir šiandieniniam bankų vaidmeniui šalies ekonomikoje.

Bankininkystės istorijoje gausu skandalingų istorijų, bankrotų, sisteminių bankų griūčių, todėl visuomenė, negalėdama išsiversti be šių kredito įstaigų paslaugų, nuolat ieškojo būdų, kaip priversti bankus pateisinti jiems suteiktą pasitikėjimą ir pažaboti bankų savininkų norus rizikuoti kuo didesnės naudos vardan. Vienas iš tokių būdų, kuris nors ir varžo privačias banko savininkų teises, tačiau sudaro prielaidas padėti apginti visuomenės daugumos interesus, yra bankų priežiūra, kurią tiesiogiai ar netiesiogiai vykdo valstybė kaip visuomenės interesų gynėja, tam sukurdamą atitinkamą instituciją arba perduodama bankų priežiūros funkciją centriniam bankui.

2001 m. įvykdytos Pasaulio banko (PB) ir Tarptautinio valiutos fondo (TVF) Lietuvos finansų sektoriaus vertinimo programos išvadose [39] pažymima, kad pastaraisiais metais Lietuva padarė pažangą ir daug pasiekė kredito įstaigų priežiūros srityje, taip pat užtikrinant kredito įstaigų plėtrą ir jų veiklos stabilumą. Panašūs įvertinimai buvo gauti ir iš Europos Sąjungos (ES) ekspertų, kurie šiais metais vykdė Lietuvos finansų sektoriaus *peer review* peržiūros programą. Šios programos tikslas buvo įvertinti bankų steigimą ir bankų priežiūrą reglamentuojančių teisės aktų suderinamumą su atitinkamomis ES direktyvomis. *Peer review* išvadose pažymima, kad didžioji dalis direktyvinių reikalavimų jau yra įgyvendinta ir įtvirtinta Lietuvos Respublikos įstatymuose ir Lietuvos banko teisės aktuose.

Šie įvertinimai – tai daugiamečio Lietuvos banko darbo, kuriant ir plėtojant kredito įstaigų priežiūrą, rezultatas, tačiau ne visada šis procesas buvo sklandus ir beskausmis.

Kredito įstaigų priežiūros raida Lietuvoje buvo, yra ir bus glaudžiai susijusi su šalies bankų sektoriaus plėtra. Lietuvai, kaip valstybei, pereinančiai iš planinės ir reguliuojamos ekonomikos į rinkos ekonomiką, teko kurti rinkos sąlygas atitinkančią bankų priežiūros sistemą, neturint tam jokio išankstinio pagrindo: nei tinkamos teisinės infra-

- Kazimieras Ramonas – Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamento direktorius. Veiklos sritys: šalies kredito įstaigų priežiūra, teisės aktų projektų rengimas ir derinimas su Europos Sąjungos direktyvų ir Bazelio bankų priežiūros komiteto reikalavimais.

struktūros, nei patirties, nei kvalifikuotų darbuotojų. Bankų sektorius, kuris formavosi taip pat neturėdamas veiklos patirties rinkos sąlygomis, irgi susidūrė su panašiomis problemomis – paskutinius dešimt metų patyrė ir sunkumų, pasiekė ir laimėjimų.

Straipsnyje glaustai apžvelgiama Lietuvos bankų priežiūros ir bankų sektoriaus raida nuo pereinamojo laikotarpio pradžios iki šių dienų, mėginama atskleisti, kokia būtent buvo Lietuvos banko, kaip prižiūrinčios institucijos, įtaka kuriantis šalies bankų sektoriui, nurodomi to laikotarpio Lietuvos banko veiklos teigiami aspektai ir trūkumai. Aptariamas ir atvirkštinis ryšys, t. y. kokią įtaką komercinių bankų priežiūrai, jos tikslams ir uždaviniams turėjo šalies bankų sektoriaus plėtra. Taip pat išnagrinėta Lietuvos bankininkystės raida po 1995 m. ir Lietuvos banko patirtis kuriant veiksmingą bankų priežiūros sistemą šalyje.

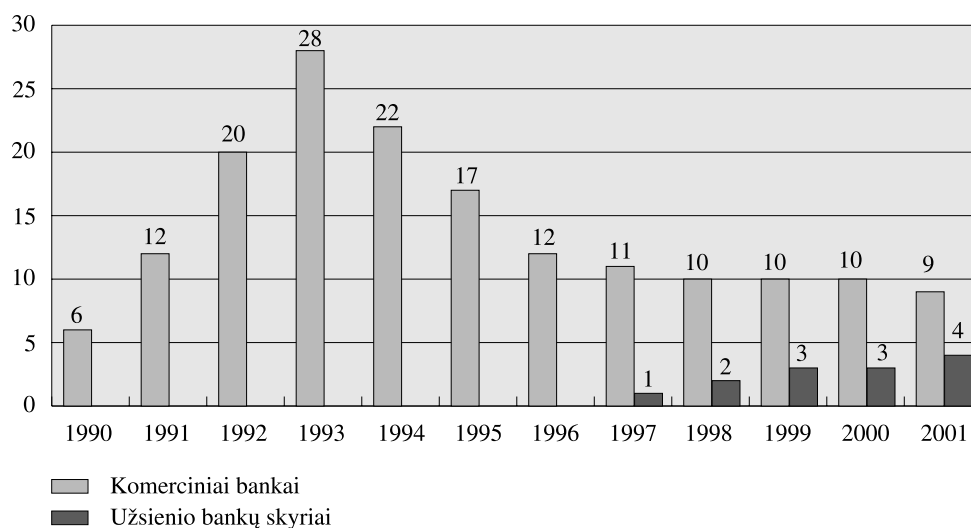
1. Bankų sektorius ir jo priežiūra ankstyvuoju laikotarpiu

Prevencinėje bankų priežiūros koncepcijoje [5] teigiama, kad banko priežiūra turi prasidėti dar prieš jam gaunant veiklos licenciją, t. y. nuo ketinimo steigti banką. Prieš išduodant licenciją, turi būti išnagrinėjamas banko verslo planas, nustatoma kapitalo kilmė, įvertinama steigėjų ir banko administracijos kvalifikacija bei reputacija. Nors rinkos ekonomikos šalyse garantuojama verslo laisvė, tačiau tų šalių bankininkystės patirtis ir būtinybė apsaugoti visuomenės daugumos interesus privertė taikyti verslo laisvės apribojimus ir suvaržymus steigiant bankus. Tuo tarpu Lietuvoje ši procedūra 1989–1992 m. buvo labai supaprastinta.

1990 m. vasario mėn. priimtame Lietuvos banko įstatyme, be kitų bankui priskiriamų uždavinių, numatyta, kad Lietuvos bankas taip pat „kontroliuoja kredito įstaigų steigimą ir jų veiklą“ [21, p. 82]. Nors įstatyme buvo įtvirtinta Lietuvos banko prievolė ir suteikta jam teisė kontroliuoti kredito įstaigų steigimą ir jų veiklą, tačiau neišplėtotas „kontrolės“ sąvokos turinys ir tai, kad nebuvo įstatyminių priemonių tokiai kontrolei, minėto ir kitų įstatymų priešprieša, poįstatyminių aktų stoka ir tuo metu propaguojamas kraštutinis liberalizmas versle, neigiantis valstybės institucijų teisę kištis į privatų verslą ir jį riboti, praktiškai atėmė iš Lietuvos banko galimybę neišduoti licencijos kiekvienam norinčiam steigti banką ūkio subjektui. Tai nulėmė, kad pradiniam Lietuvos bankų sektoriaus raidos etape sparčiai kūrėsi komerciniai bankai. Šį procesą supaprastino ir tai, kad iki 1992 m. komerciniai bankai buvo steigiami ir veikė vadovaudamiesi Akcinių bendrovių įstatymu.

Lietuvos bankų sistema iš esmės kūrėsi dviem pagrindiniais būdais: pertvarkius sovietinius bankus į komercinius bankus ir steigiant naujus privačius komercinius bankus. Į klausimą, kodėl Lietuvoje taip sparčiai kūrėsi bankai, atsakyti vienareikšmiai būtų sudėtinga. Pirma, bankų verslas tuo metu atrodė labai viliojantis. Aukštas infliacijos lygis ir su tuo susijusios didelės palūkanų normos žadėjo didelį pelną trumpu laikotarpiu. Infliacijos lygis 1992 m. sudarė apie 163 procentus, 1993 m. – 189 procentus, o 1994 m. – 45 procentus [30, p. 174]. Be to, kai kurie bankai kūrėsi su intencija aptarnauti ir tenkinti tik tam tikrų įmonių ar verslininkų reikmes. Taigi Lietuvos bankų sektorius iš pat pradžių nebuvo homogeniškas. Šalyje veikė valstybiniai bankai, kurie iš esmės tenkino valstybės poreikius ir veikė „šiltnamio“ sąlygomis, turėdami pakankamai pigių išteklių bei patrauklių klientų. Privatūs komerciniai bankai taip pat pasirinko skirtingas veiklos strategijas. Dalis komercinių bankų įgyvendino ilgalaikę išlikimo versle strategiją, o kitų tikslas buvo siekti didžiausio pelno ar tenkinti steigėjų verslo kreditavimo poreikius. Antra, kaip minėta, „įėjimas“ į šalies bankų rinką buvo pakankamai liberalus ir nesuvaržytas, o tai netiesiogiai skatino imtis bankų verslo, todėl 1993 m. Lietuvoje veikė net 28 bankai (žr. 1 pav.).

1 pav. Bankų skaičius Lietuvoje

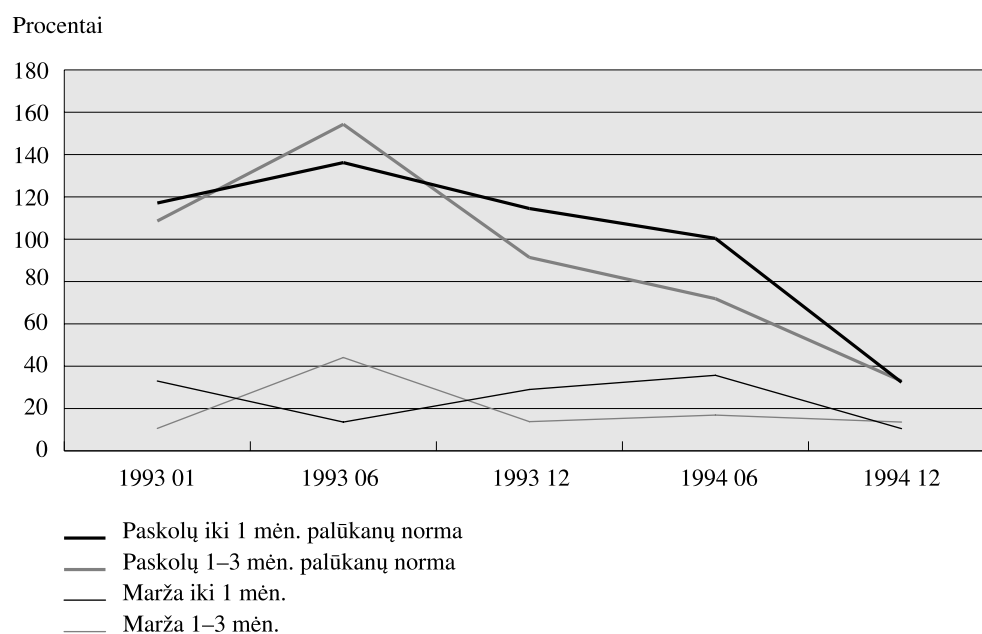

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Abėcėlinė verslo tiesa yra ta, kad didelis pelnas visada susijęs su didele rizika, tačiau siekis pasipelnyti kai kada tampa stipresnis už savisaugos instinktą. Deja, daugelis tuo metu Lietuvoje veikusių bankų pasuko būtent tuo keliu, neįvertindami savo veiklos rizikos ir galimo pavojaus.

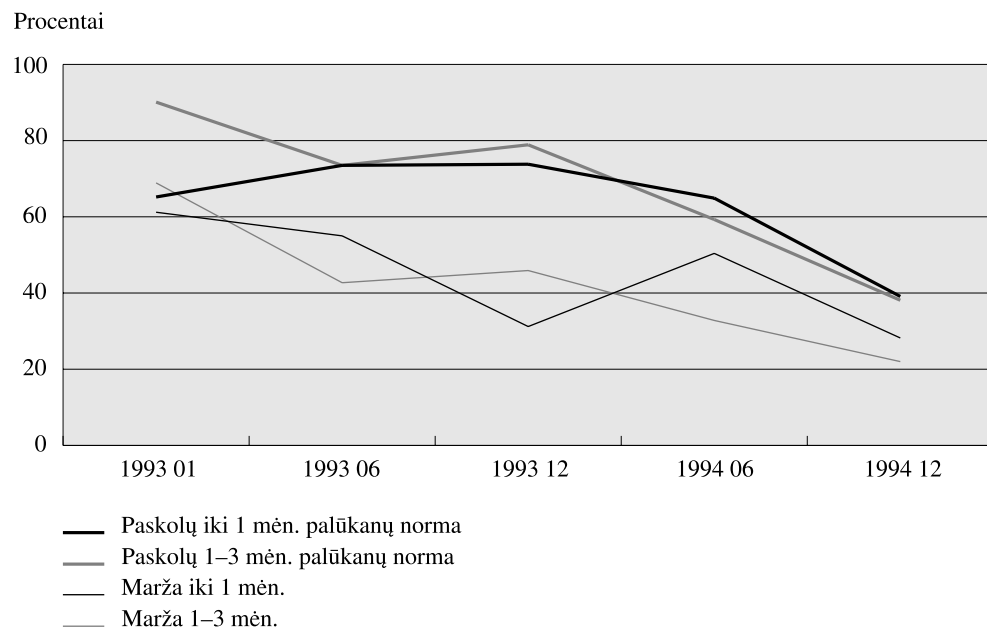
Tuometinės paskolų palūkanų normos ir maržos (žr. 2 pav.) ištis buvo didelės ir leido bankams gauti bei paskirstyti savininkams milžinišką pelną. 1993 m. Lietuvos bankų sistemoje buvo uždirbta 165 mln. litų pelno (žr. 8 pav.). 1992 m. pabaigoje vidutinė paskolų litais palūkanų norma sudarė apie 120 procentų, o 1993 m. viduryje – apie 150 procentų. Ypač didelė paskolų užsienio valiuta paklausa lėmė tai, kad palūkanų normų marža 1992 m. pabaigoje ir 1993 m. pradžioje buvo didesnė kaip 60 procentų (žr. 3 pav.).

2 pav. Trumpalaikių paskolų litais palūkanų normos ir maržos kaita

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

3 pav. Trumpalaikių paskolų užsienio valiuta palūkanų normos ir maržos kaita

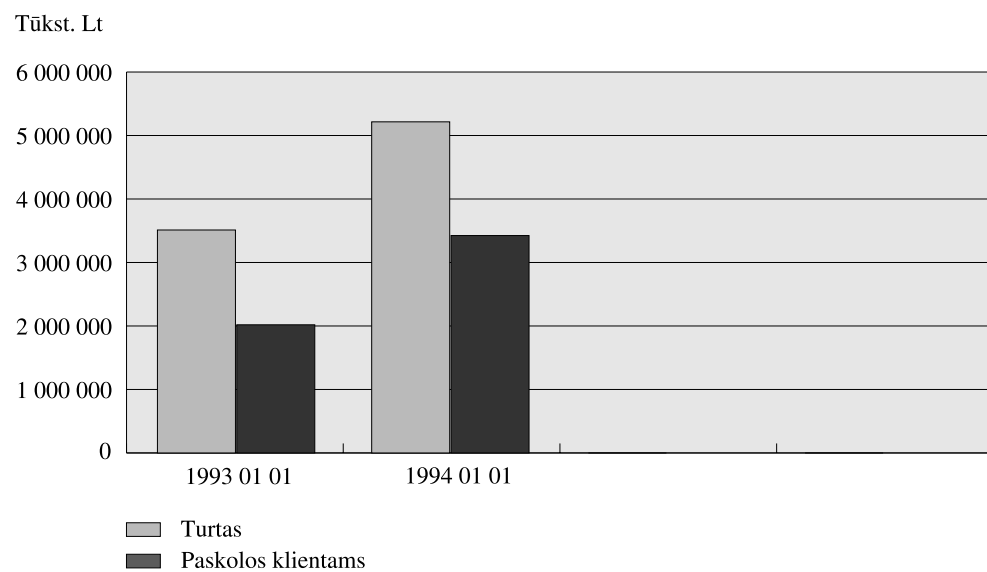

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Iš 2 pav. ir 3 pav. matyti, kad didžiausios buvo trumpalaikių (iki 1 mėn. ir nuo 1 iki 3 mėn.) paskolų palūkanų normos. Būtent tokios trukmės paskolos ir turėjo tuo metu labai didelę paklausą tarp banko klientų. Šios paskolos iš esmės buvo skiriamos vienkartiniais bankų klientų sandoriams finansuoti.

Paskolų paklausa, palankios indėlių priėmimo sąlygos nulėmė spartų šalies bankų turto augimą. Pagrindinė jo dalis buvo sukaupta paskolų pavidalu. Pavyzdžiui, 1994 m. komercinių bankų turtas padidėjo 48,5 procento, o suteiktos paskolos – net 69,6 procento (žr. 4 pav.).

4 pav. Bankų turtas ir paskolos

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Sparčiai didėjant bankų turtui ir paskoloms, neišvengta su tuo susijusios rizikos ir „kokybės“ blogėjimo. Daugelis bankų skolininkų buvo ką tik įsteigtos bendrovės, neturinčios savo veiklos istorijos, nebuvo reglamentuota finansinės apskaitos svarba ir jos tvarkymo principai, nenumatytos audito galimybės, o tai sudarė prielaidas įmonėms turėti „dvigubą“ buhalteriją. Dėl netinkamai sutvarkytos finansinės apskaitos ir jos nepatikimumo nebuvo galima objektyviai įvertinti įmonių finansinės būklės bei pinigų srautų. Taigi kredito rizika tapo svarbiausia rizikos rūšimi, su kuria susidūrė Lietuvos bankai 1990–1995 m. Kalbant apie bankų kredito rizikos valdymą, galima teigti, kad tuo metu šios rizikos valdymas praktiškai buvo grindžiamas vien finansine apskaita, skirta ne tiek bankų finansinei būklei vertinti, kiek mokesčių apimtims apskaičiuoti. Be to, bankams trūko kvalifikuotų darbuotojų, sugebančių atlikti rimtą kredito ir kitos rizikos analizę, nustatyti rizikos laipsnį ir rizikos prisiėmimo padarinius. Nemažą įtaką bankų veiklai turėjo ir jų savininkai, kurie buvo suinteresuoti kuo pelningesne banko veikla, taip pat, kaip rodo istorija, savo bendrovių finansavimu, todėl negalima teigti, kad bankų administracijos veikė nepriklausomai. Savininkų intervencija į banko valdymą ir veiklą turėjo neigiamų padarinių Lietuvos bankininkystei.

Neteisinga būtų sakyti, kad komercinių bankų veiklos rizika buvo visiškai neribojama ir nevaldoma. Tačiau netiksliai finansinė apskaita neatskleidė, kaip realiai buvo vykdomi normatyvai. 1990 m. vasario mėn. priimta Lietuvos banko įstatyme bankams nustatyti ekonominiai normatyvai. Vėliau 1990 m. rugsėjo mėn. Lietuvos banko valdybos pirmininko įsakymu buvo patvirtintos Laikinos komercinių bankų perregistravimo ir veiklos Lietuvoje taisyklės, kuriomis bankai vadovavosi iki 1992 m., kol nebuvo priimtas Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatymas. 1990 m. komercinių bankų veiklai nustatyti šie ekonominiai normatyvai:

- banko savų lėšų ir banko įsipareigojimų santykis (turi būti ne mažiau kaip 1/10);
- gyventojų indėlių ir banko savų lėšų santykis (gyventojų indėlių suma negali būti didesnė už banko savas lėšas);
- banko likvidžių aktyvų ir banko savų lėšų, indėlių ir paskolų, suteiktų ilgiau kaip vieneriems metams, santykis (negali būti mažesnis negu 0,3, o bankams, nevykdantiems klientų kasos ir atsiskaitymų operacijų, ne mažesnis kaip 0,15);
- banko aktyvų ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui ir savų lėšų, įsipareigojimų pagal indėlių sąskaitas ir paskolas, suteiktas ilgesniam negu metų terminui, santykis (neturi būti didesnis kaip 1);
- Lietuvos banke saugotinių atsargų norma (10% pritrauktų išteklių ir indėlių);
- pelno atskaitymų į atsargos kapitalą minimali norma (30%);
- maksimali paskolų vienam skolininkui suma (neturi būti didesnė kaip 20% pagrindinio kapitalo).

Kaip matyti iš pateikto normatyvų sąrašo, kredito riziką iš esmės riboja tik paskutinis normatyvas – maksimali paskolų suma vienam skolininkui, o kiti normatyvai buvo skirti banko likvidumui reguliuoti.

Paskolų vienam skolininkui ribojimas yra vienas iš pagrindinių normatyvų, leidžiančių mažinti kredito riziką, tačiau net iki 1996 m. šio normatyvo skaičiavimo tvarka turėjo esminį trūkumą, t. y., skaičiuojant maksimalios paskolos sumos dydį, nebuvo įvertinami su paskolos gavėju susiję asmenys, tad realiai paskolų koncentracija nebuvo valdoma. Iki 1993 m. taip pat nebuvo skaičiuojamas ir kapitalo pakankamumas, t. y. nebuvo vertinamas banko sugebėjimas prisiimtą riziką ir galimus nuostolius atlyginti nuosavomis lėšomis. Tokia normatyvinio reguliavimo stoka leido bankams peržengti saugios bankininkystės ribas, o nesąžiningiems klientams pasinaudoti teisinės infrastruktūros spragomis. Kita vertus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nebuvo reikalavimų bankų veiklos skaidrumui, t. y. iki 1992 m. bankai neprivalėjo pateikti visuomenei informacijos apie savo veiklos rezultatus ir finansinę būklę.

Nepaisant to, ilgą laikotarpį (iki 1996 m.) bankų finansinės ataskaitos buvo nepakankamai kokybiškos ir išsamios, sudaromos nesivadovaujant bendrais standartais. Nors 1992 m. Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatymas [28] ir sugriežtino reikalavimus bankams atliekant kreditavimo operacijas, tačiau kredito rizika vis dar buvo ribojama nepakankamai. Tų pačių 1992 m. spalio mėn. Lietuvos banko valdyba komerciniams bankams, dirbantiems su užsienio valiuta, nustatė maksimalų užsienio valiutos rizikos laipsnį banko kapitalo atžvilgiu, t. y. bendra atvirosi pozicija turėjo sudaryti ne daugiau kaip 15 procentų banko kapitalo, o vienos valiutos atvirosi pozicija – ne daugiau kaip 10 procentų banko kapitalo. Apibendrinant galima teigti, kad 1990–1992 m. šalies bankų veiklai buvo taikoma nemažai ekonominių normatyvų, pradėtos reglamentuoti jų atliekamos operacijos, tačiau toks veiklos reguliavimas buvo daugiau orientuotas aktyvų ir pasyvų struktūrai valdyti, bet ne bankų prisiimamai rizikai vertinti. Pažymėtina, kad keitėsi ir bankų priežiūros organizavimas: 1992 m. sausio mėn. Lietuvos banko valdybos nutarimu įkurtas Komercinių bankų departamentas, kuriam pavestos komercinių bankų priežiūros funkcijos.

1992 m. pabaigoje Lietuvos banko valdyba priima nutarimą „Dėl bankų kapitalo pakankamumo normatyvo nustatymo“ [14], kuris bankams pradedamas taikyti nuo 1993 m. pradžios. Tai buvo pirmas normatyvas, mėgintas parengti pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto (toliau – Bazelio komitetas) 1988 m. parengtus kapitalo pakankamumo skaičiavimo principus [12]. Jo paskirtis – vertinti bankų aktyvų riziką. Minėtas normatyvas labai pakeitė komercinių bankų veiklos reguliavimo sritį. Pirmiausia, buvo reglamentuota banko kapitalo, skirto rizikai mažinti, apskaičiavimo tvarka. Šis aspektas ypač svarbus, kadangi leidžia įvertinti realų bankų kapitalą, reikalingą prisiimamai rizikai. Antra, bankų valdomas turtas ir dalis nebalansinių straipsnių buvo suskirstyti į tam tikras rizikos grupes, kurios iš esmės išliko nepakitusios iki šiandien.

Pradėjus taikyti kapitalo pakankamumo normatyvą, kartu buvo imamasi priemonių bankų kapitalui stiprinti, jų „įėjimo“ į bankų rinką reikalavimams sugriežtinti siekiant priartinti jo minimalų dydį prie tarptautinių standartų. Tuo tikslu 1993 m. liepos mėn. Lietuvos banko valdyba priėmė nutarimą [22], kuriuo įpareigojo komercinius bankus nuosekliai didinti akcinį (pagrindinį) kapitalą atsižvelgiant į šiuos terminus:

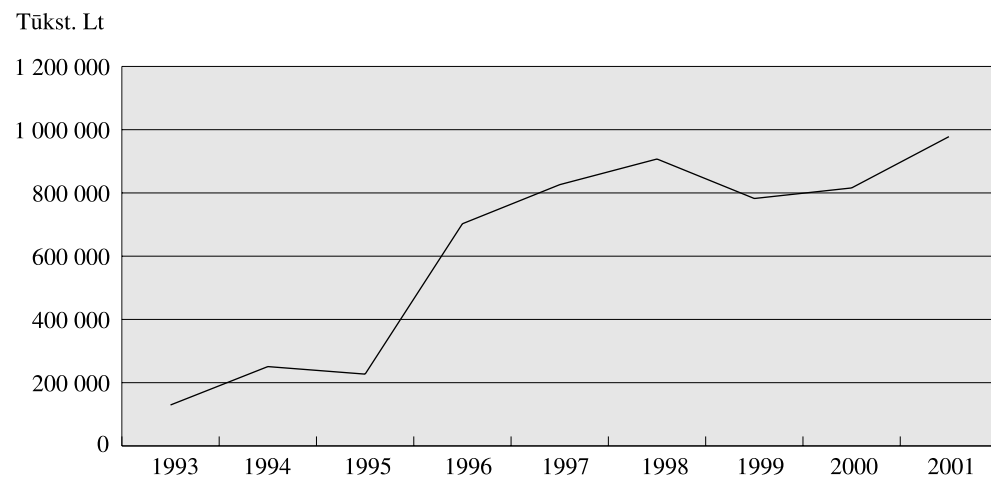
- ne mažiau kaip 0,95 mln. ECU (5 mln. Lt) – 1994 m. sausio 1 d.;
- 1,9 mln. ECU (10 mln. Lt) – 1995 m. liepos 1 d.;
- 3,8 mln. ECU (20 mln. Lt) – 1997 m. sausio 1 d.;
- 5,0 mln. ECU (26,2 mln. Lt) – 1998 m. sausio 1 d.

Reikalavimai stiprinti bankų kapitalą galiojo ir steigiamiems bankams. Pradėjus įgyvendinti šiuos reikalavimus, pastebima, kad 1994–1996 m. bankų akcinis kapitalas labai padidėjo (žr. 5 pav.).

Vis dėlto ankstyvuoju bankų sistemos kūrimosi laikotarpiu – iki 1995 m. probleminių įvykių, Lietuvoje dominavo smulkūs bankai su nedideliu akciniu kapitalu (žr. 6 pav.).

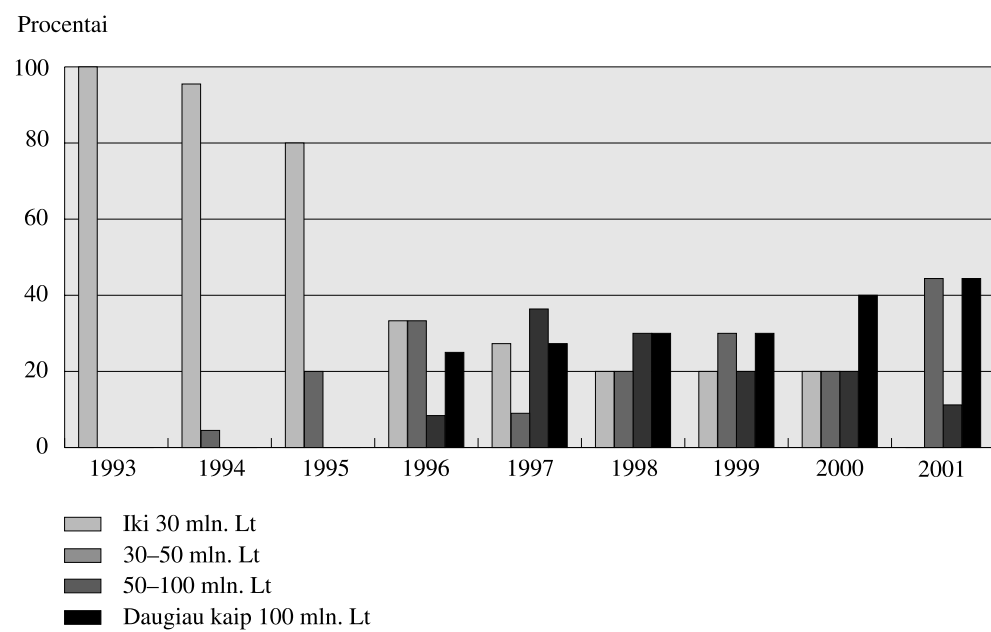
Kaip matyti iš 6 pav., iki 1995 m. daugelio Lietuvos bankų akcinis kapitalas sudarė iki 30 mln. litų, t. y. 1995 m. pabaigoje iš 17 veikusių bankų 4 bankų akcinis kapitalas sudarė iki 1 mln. litų, 12 bankų – 5–10 mln. litų. Žemas kapitalizacijos lygis lėmė ir tai, kad daugelio bankų aktyvai buvo nedideli. Pavyzdžiui, 1993 m. komercinių bankų sektoriuje dominavo bankai, kurių aktyvai sudarė iki 50 mln. litų, jie užėmė 57,1 procento visos rinkos. Tačiau tokių bankų skaičius ilgainiui mažėjo, o šalies bankų sektorius vis labiau koncentravosi (žr. 7 pav.). Tokia raida nebuvo netikėta: mažesni bankai yra jautresni rinkos sukrėtimams ir dėl nedidelės kapitalizacijos dažnai nesugeba atlaikyti ilgalaikių neigiamų veiklos padarinių. Šią prielaidą patvirtino tolesni įvykiai Lietuvos bankų sistemoje, kai 1994 m. pasirodė pirmieji požymiai, informuojantys apie susikaupusias jų problemas ir galimus pavojus.

5 pav. Bankų akcinio kapitalo kaita

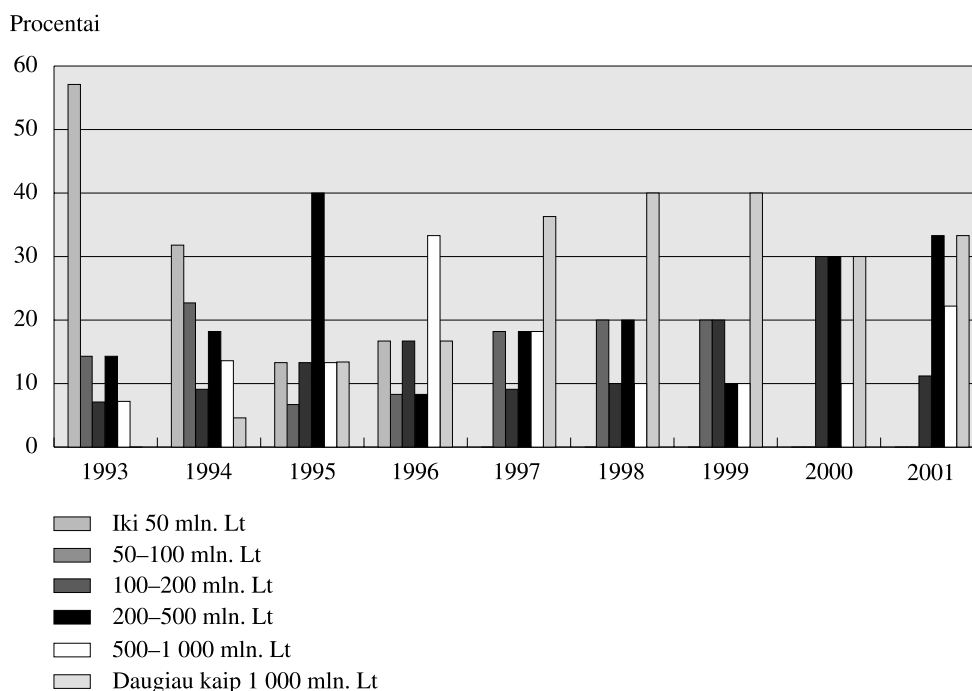
Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

6 pav. Bankų pasiskirstymas pagal įregistruotą akcinį kapitalą

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

7 pav. Bankų pasiskirstymas pagal turto dydį

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Kitas klausimas – bankų kapitalo kokybė. Nors tuo laikotarpiu formalūs reikalavimai banko akcininkams jau buvo apibrėžti, tačiau nebuvo teisinių priemonių kapitalo kilmei nustatyti, todėl kai kurių bankų kapitalas buvo sudarytas iš abejotinų šaltinių. Esminė problema – nebuvo teisinio mechanizmo, kuris užkirstų kelią tokiam abejotinam kapitalui registruoti.

Būtina paminėti dar vieną komercinių bankų veiklos reguliavimo ir jų priežiūros stiprinimo etapą – tai 1993 m. spalio mėn. priimtas Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl kitų Lietuvos Respublikos bankų veiklos ekonominių normatyvų (įskaitant ir anksčiau priimtą kapitalo pakankamumo normatyvą) [25; 26]. Šiuo nutarimu panaikinti 1990 m. patvirtinti normatyvai ir nustatyti nauji normatyvai, kurie jau iš esmės buvo artimesni tarptautinėje praktikoje bankams taikomiems normatyvams. Tai:

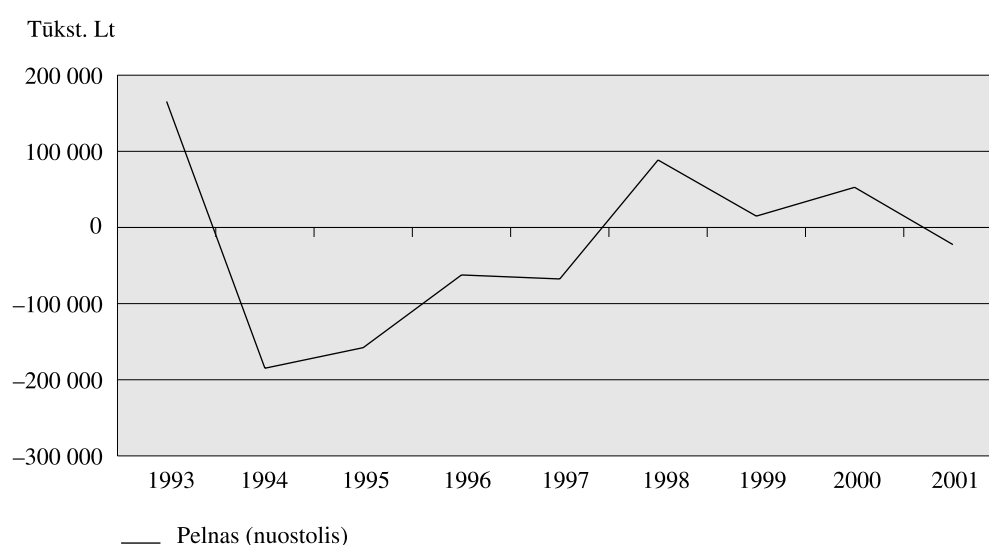
- kapitalo pakankamumo reikalavimas (ne mažiau kaip 13%);
- banko kapitalo ir banko įsipareigojimų santykis (1/10 kapitalo);
- likvidumo normatyvas (ne mažiau kaip 30%);
- paskolos vienam skolininkui normatyvas (ne daugiau kaip 30% bendro kapitalo);
- maksimali atviroji užsienio valiutos pozicija (bendra atviroji pozicija – ne daugiau kaip 30% banko kapitalo; konkrečioms valiutoms – ne daugiau kaip 20% banko kapitalo);
- minimali atskaitymų iš pelno į atsargos kapitalą norma (25%), į indėlių draudimo kapitalą (10%).

Nepaisant normatyvų taikymo teigiamų aspektų, jų skaičiavimo metodikoms ir toliau buvo būdingi tie patys trūkumai. Kaip ir anksčiau, nebuvo ribojamas skolinimas tarpusavyje susijusiems skolininkams ir tarpbankinės paskolos, nebuvo vertinama paskolų koncentracija. Priešingai, nuo 1993 m. vidurio Paskolos vienam skolininkui normatyvas buvo padidintas nuo 20 iki 30 procentų banko kapitalo. Šie trūkumai leido bankuose sukaupti daug blogų paskolų, o vėliau – ir problemoms juose kilti. Įdomu pastebėti, kad normatyvai nustatė minimalias atskaitymų iš pelno normas – ne mažiau kaip 25 procentus į atsargos kapitalą ir ne mažiau kaip 10 procentų į indėlių draudimo kapitalą. Galima manyti, kad buvo kuriama savotiška indėlių draudimo sistema. Iš

esmės tai buvo teigiamas reikalavimas, tačiau, norint jį įgyvendinti, būtina pelninga bankų veikla. Tuo tarpu nuo 1993 m. pabaigos komercinių bankų veiklos rezultatai pradeda blogėti, o nuo 1994 m. Lietuvos bankų sistema patiria nemažų nuostolių (žr. 8 pav.).

Pagrindinė šio reiškinių priežastis – bloga paskolų kokybė. 1994 m. pradžioje Lietuvos banko valdyba patvirtino Paskolų grupavimo taisyklės [34]. Specialiųjų atidėjimų blogoms paskoloms sudarymo reikalavimas buvo skirtas realiai banko aktyvų vertei nustatyti ir sukaupti atidėjimus galimiems paskolų nuostoliams atlyginti. Bankai privalėjo įvertinti visą paskolų portfelį nuo savo veiklos pradžios, o tai skaudžiai atsiliepė bankų veiklos rezultatams, nes specialieji atidėjimai buvo sudaromi iš jų išlaidų.

8 pav. Bankų veiklos rezultatai

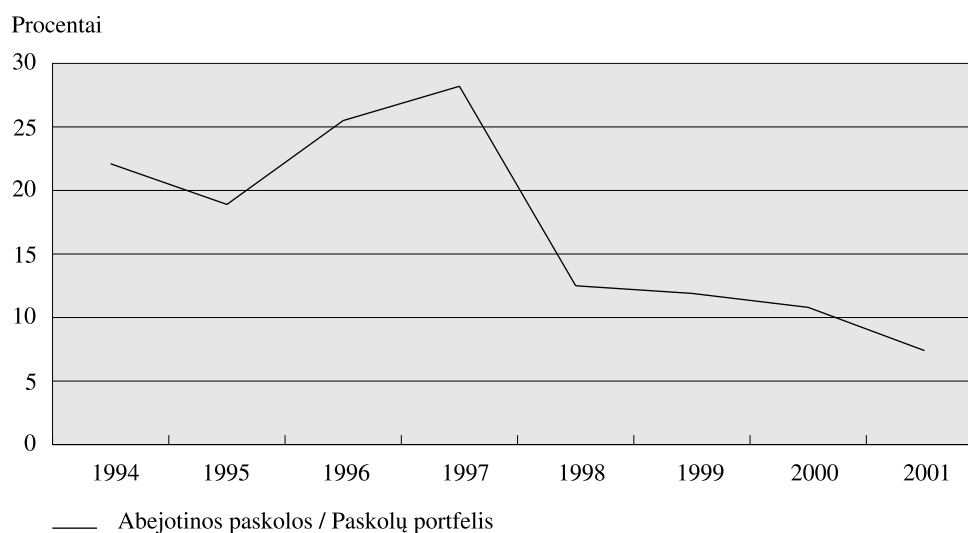
Pastaba: 2001 m. nuostolis gautas dėl sudarytų papildomų specialiųjų atidėjimų.

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

1994 m. pastebimi pirmieji problemų šalies bankų sektoriuje požymiai. Kai kurie komerciniai bankai dėl žemo kapitalo lygio nesugebėjo vykdyti veiklos riziką ribojančių normatyvų, dėl to jiems buvo taikomos poveikio priemonės ir ribojama veikla, dėl blogos paskolų kokybės jie buvo priversti sudaryti specialiuosius atidėjimus, o dėl patirtų nuostolių bankrutavo arba likvidavosi patys. Atskirų bankų abejotinių paskolų (III–V grupės, kurioms sudaromi specialieji atidėjimai) dalis buvo labai nevienoda, tačiau visos bankų sistemos mastu – gana reikšminga (žr. 9 pav.).

Pirmiausia su finansinėmis problemomis susidūrė smulkūs komerciniai bankai. 1994–1995 m. bankrutavo ar likvidavosi 14 smulkių bankų. Nepaisant didelio žlugusių bankų skaičiaus, šis faktas neturėjo didesnio poveikio Lietuvos bankų sistemai, kadangi bankrutuojančių bankų turtas sudarė tik apie 5 procentus visos bankų sistemos aktyvų. Galima teigti, kad iš šalies bankų rinkos pasitraukė būtent tie bankai, kurių veikla buvo ypač rizikinga ir kurie nesuvokė bankų verslo konservatyvumo principų. Be to, tai buvo įspėjimas, kad su tokiomis problemomis gali susidurti visas bankų sektorius. Kita vertus, bankų finansinėms problemoms atsirasti Lietuvoje įtakos taip pat turėjo ir bendri makroekonominiai pokyčiai. Daugelis komercinių bankų, tinkamai jų neįvertinę, bankrutavo. Sparčiai mažėjant infliacijai, didelei daliai paskolų gavėjų buvo sunku mokėti anksčiau nustatytas milžiniškas palūkanas, o nepavykus jų verslui, šie dažnai nesugebėdavo grąžinti ir gautų paskolų. Pažymėtina, kad tuo laikotarpiu labai pablogėjo verslo sąlygos anksčiau buvusiose pelningose verslo šakose (daugiausia prekyboje iš

9 pav. Abejotinų paskolų (aktyvų) kaita

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Rusijos į Vakarų), kurioms buvo suteikta daug paskolų. Verslo sąlygų pokyčius rodo įvairių jo šakų rentabilumo mažėjimas. Pavyzdžiui, pramonės rentabilumas 1993 m. antrąjį ketvirtį sudarė 15,8 procento, o tuo pačiu 1995 m. laikotarpiu – tik 3,9 procento. Keletas ūkio šakų apskritai tapo nerentabilios.

Pagrindinės priežastys, dėl kurių kilo problemų Lietuvos bankininkystėje, būtų šios:

- didelis paskolų su banku susijusiems asmenims mastas;
- pernelyg didelė prisiimta rizika suteikiant paskolas keletui stambių skolininkų;
- skolininkų tarpusavio saitų neįvertinimas;
- vidaus kontrolės bankuose stoka;
- veiklos skaidrumo ir nepriklausomo audito stoka;
- pasitaikantys sukčiavimo atvejai;
- patikimos informacijos apie skolininko finansinę būklę trūkumas;
- maža vadovų kompetencija ir bloga bankų valdymo kokybė;
- teisinės infrastruktūros liberalumas.

1994 m. pabaigoje priimami nauji Lietuvos Respublikos Lietuvos banko [23; 24] ir Komercinių bankų [29] įstatymai. Minėti įstatymai aiškiau apibrėžė Lietuvos banko funkcijas vykdant komercinių bankų priežiūrą, reglamentavo šių bankų atliekamas operacijas, jiems taikomas poveikio priemonės ir kitus svarbius bankų veiklos reguliavimo klausimus. Viena iš naujovių – Komercinių bankų įstatymo apribotas skolinimas su banku susijusiems asmenims (iki 10% banko kapitalo).

1995 m. vidurys ir pabaiga buvo sunkiausias laikotarpis Lietuvos bankininkystės istorijoje, kai susikaupusios problemos lėmė tai, kad dviem stambiems bankams buvo pritaikytos rimtos poveikio priemonės ir sustabdyta jų veikla. Bankų sistema dėl tarpbankinės rinkos pasyvumo susidūrė su likvidumo problema. Tokia situacija sukėlė gyventojų nepasitikėjimą komerciniais bankais ir didelę indėlių atsiėmimo iš šių bankų bangą. Laikotarpiu nuo 1995 m. gruodžio mėn. iki 1996 m. sausio mėn. iš bankų buvo atsiimta apie 25 procentai gyventojų indėlių.

1995 m. pabaigoje, siekiant padidinti gyventojų pasitikėjimą šalies bankais, buvo priimtas Lietuvos Respublikos gyventojų indėlių draudimo įstatymas [27]. Jame nustatyta indėlių draudimo ir draudimo kompensacijų išmokėjimo tvarka bei dydžiai. 1996 m. Lietuvos bankas kartu su Vyriausybe sudarė veiksmų planą padėčiai bankų rinkoje

gerinti. Pagal šį veiksmų planą bankai buvo įpareigoti nustatytais terminais sustiprinti kapitalo bazę, restruktūrizuoti aktyvus ir garantuoti, kad būtų vykdomas kapitalo pakankamumo normatyvas, taip pat buvo numatyta Vyriausybės parama probleminiams bankams restruktūrizuoti bei kitos priemonės. Lietuvos bankas, peržiūrėjęs savo veiklos politiką, sugriežtino komercinių bankų priežiūrą, kurios pagrindinis tikslas buvo sukurti patikimą kredito įstaigų priežiūros sistemą, galinčią užkirsti kelią neigiamiems procesams bankininkystėje ir apriboti bankų veiklos riziką.

2. Lietuvos bankininkystės raida po 1995 m.

Dar 1995 m. pabaigoje sukuriama bendra suteiktų paskolų, garantijų ir laidavimų duomenų bazė [36], kuri sudarė sąlygas komerciniams bankams geriau įvertinti skolininkų finansinę būklę ir priimti tinkamus su paskolų teikimu susijusius sprendimus. Be to, po 1995 m. Lietuvos bankas priima keletą svarbių nutarimų, skirtų bankų veiklos rizikos valdymui sustiprinti. Vadovaujantis šiais nutarimais, kiekviename banke įkuriamas paskolų komitetas [35], kuriam pavedama sprendimo dėl paskolų suteikimo priėmimo teisė ir nustatoma paskolų teikimo tvarka. Tais pačiais metais bankai įpareigojami įkurti vidaus audito tarnybas [18]. Šioms tarnyboms buvo keliama tokie tikslai:

- vertinti, ar banko finansinė atskaitomybė parodo tikrąją jo finansinę būklę, ar ši atskaitomybė parengta pagal galiojančius buhalterinės apskaitos teisės aktus;
- tikrinti ir vertinti, kaip veikia banko vidaus kontrolės sistema;
- padėti banko valdybai numatyti banko veiklos kryptis ir jų įgyvendinimo priemones;
- nustatyti, ar banko veikla veiksminga, jo pasirinkta veiklos politika pagrįsta, o numatytos priemonės pakankamai gerai įgyvendinamos;
- teikti banko valdybai analizę, įvertinimus ir rekomendacijas banko valdymo bei vidaus kontrolės klausimais, siekiant sukurti tokią vidaus kontrolės sistemą, kuri leistų tinkamai ir veiksmingai dirbti bankui.

Paskolų komiteto ir vidaus audito įkūrimas buvo pirmi mėginimai kelti bankų savimonės lygį, įpareigojant juos kontroliuoti savo veiklą ir prisiimti pamatuotą riziką. 1996 m. Lietuvos banko valdyba įpareigojo komercinius bankus sukurti patikimas vidaus kontrolės sistemas ir garantuoti tinkamą jų veikimą.

1996–1997 m. ir vėliau buvo tikslinamos ir griežtinamos bankų veiklos riziką ribojančių normatyvų skaičiavimo metodikos, atsižvelgiant į ES direktyvas ir Bazelio komiteto reikalavimus. 1996 m. pabaigoje patvirtintos naujos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės, kuriose numatyti griežtesni reikalavimai sudarant bankų kapitalą ir nustatytas naujas kriterijus vertinti turto riziką atsižvelgiant į valstybių reitingus [15].

Skaičiuojant maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvą, kuris buvo sugriežtintas iki 25 procentų banko kapitalo (vietoj buvusių 30%), pradėta taikyti išplėstinė banko skolininko sąvoka, apimanti ne tik tiesioginį paskolos gavėją, bet ir su paskolos gavėju susijusius asmenis. Vėliau pradėta riboti ir didelių paskolų (didesnių kaip 10% banko kapitalo) apimtis [32]. 1997 m. patikslinta ir Maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais skaičiavimo tvarka [31]. Pradėta vertinti išvestinių finansinių priemonių bei kitų nebalansinių straipsnių užsienio valiuta rizika. Taip pat patobulinta ir bankų likvidumo skaičiavimo tvarka.

Bankų priežiūros sistema taip pat pakilo į kokybiškai naują lygį. 1994 m. Lietuvos banko įstatyme Kredito įstaigų priežiūros departamentui deleguotos dvi pagrindinės funkcijos, t. y. Lietuvos Respublikos ir užsienio šalių kredito įstaigų veiklos licencijavimas (leidimų jų veiklai išdavimas) ir kredito įstaigų veiklos priežiūra. Praktiškai šalies kredito įstaigų priežiūra jau nuo 1996 m. pradėta vykdyti remiantis nusistovėjusia tarptautine praktika, o tai: pirma, bankų dokumentinė kontrolė ir reguliavimas remiantis gaunamomis ataskaitomis; antra, šalia dokumentinės priežiūros bankai reguliariai tikrinami vietoje.

Siekiant padidinti komercinių bankų dokumentinės priežiūros veiksmingumą, 1995 m. Lietuvos banke pradėta kurti Centralizuota ataskaitų priėmimo sistema, kuri 1996 m. pradeda veikti. Ši sistema, gaunant įvairias komercinių bankų ataskaitas, leidžia sukaupiti finansinius duomenis apie jų veiklą, sukurti duomenų bazę ir atlikti finansinę tokių bankų veiklos analizę norimu laikotarpiu. Vėlesniais metais ir šiandien ši sistema nuolat tobulinama. Centralizuotos ataskaitų priėmimo sistemos pagrindu sukurta Išankstinė perspėjimo sistema (IPS), kurios tikslas – nustatyti galimas konkrečaus banko ar visos bankų sistemos problemas ankstyvame etape, kai šių problemų sprendimo būdai būna veiksmingiausi ir bankams neskausmingi. Bankų tikrinimas vietoje (arba inspektavimas) tampa kryptingu procesu. Kiekviena kredito įstaiga inspektuojama pagal patvirtintą planą ne rečiau kaip vieną kartą per metus. Tačiau, pastebėjus kokių nors veiklos trūkumų, vykdomi neeiliniai specialieji patikrinimai kartu su tarptautinėmis audito kompanijomis. Inspektuojant kredito įstaigas, jų veiklai vertinti taikoma tarptautinė CAMELS vertinimo sistema, kuri leidžia nustatyti pagrindinius veiksnius (kapitalo bazę, turto kokybę, pelningumą, vadovybės kompetenciją, jautrumą rinkos rizikai ir kt.), nulemiančius banko veiklą, įvertinti šių veiksmų tarpusavio priklausomybę ir jų įtaką banko raidai. 2000 m. parengiami ir patvirtinami Kredito įstaigų inspektavimo nuostatai [20]. Jie reglamentavo bankų inspektavimo organizavimą. Taip pat buvo parengtas ir Inspektavimo vadovas, kuris nustatė kredito įstaigų inspektavimo metodiką.

Šalies bankų sektoriaus veikla tapo kur kas skaidresnė.

Skatindama bankus didinti veiklos skaidrumą ir taikyti rinkos discipliną, pritraukti užsienio investuotojus į Lietuvą, be to, siekdama, kad apskaita ir atskaitomybė būtų palyginama ir suprantama ne tik mūsų šalies, bet ir užsienio investuotojams bei kitiems vartotojams, 1996 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos banko valdyba įpareigojo komercinius bankus tvarkyti apskaitą ir rengti atskaitomybę vadovaujantis tarptautinių apskaitos standartų nuostatomis [19]. Šie reikalavimai labai pagerino bankų finansinių ataskaitų kokybę, taip pat pagerėjo finansinių ataskaitų suprantamumas ne tik Lietuvos, bet ir užsienio vartotojams.

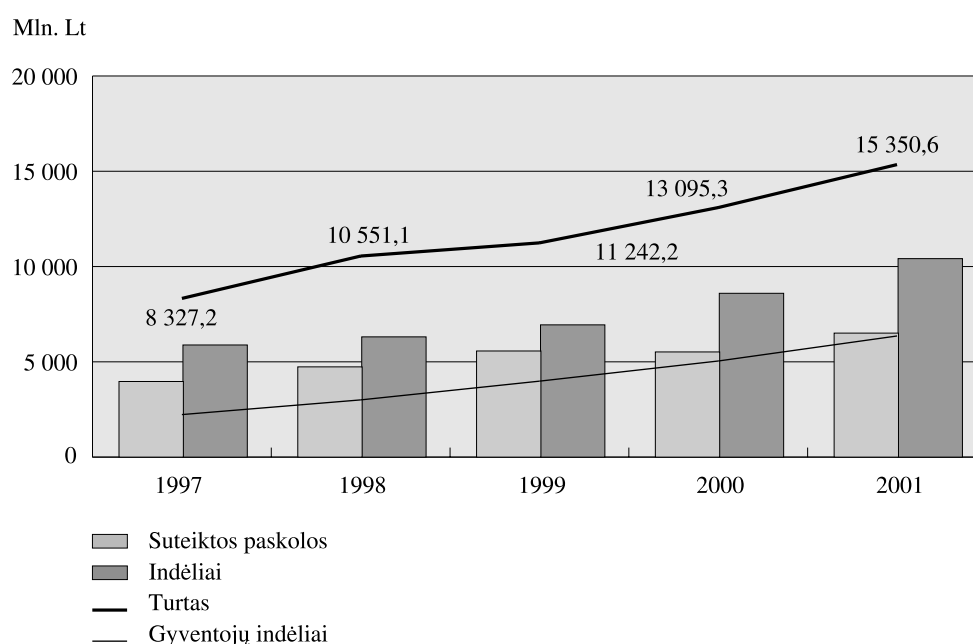
Tais pačiais metais patvirtintos naujos bankų metinių finansinių ataskaitų formos, kurios turi būti viešai publikuojamos, ir minimalūs reikalavimai paaiškinamajam raštui [3]. Juose apibrėžti kokybiškai nauji reikalavimai publikuojamai metų informacijai. Nuo šio momento buvo pripažinta, kad komercinių bankų finansinės ataskaitos, skirtos visuomenei, negali apsiriboti tik finansinių rodiklių analize, būtini pateikiamos informacijos komentarai ir paaiškinimai. Bankų metinės finansinės ataskaitos taip pat privalėjo būti audituojamos tarptautinių audito kompanijų. Nuo 1997 m. pradedama vykdyti ir konsoliduota komercinių bankų priežiūra [11].

Viena iš esminių Lietuvos bankų priežiūros permainų buvo susijusi su reikalavimu pradėti bankams vertinti ne tik kliento, bet ir šalies riziką, taip pat sudaryti specialiuosius atidėjimus rizikingose šalyse esantiems banko aktyvams. Bankų investicinė, veiklos ir kita rizika buvo apribota banko veiklos riziką ribojančiais normatyvais. Iš jų svarbiausias – patobulintas kapitalo pakankumo normatyvas, kuris leido įvertinti bankų disponuojamo turto, taip pat nebalansinių straipsnių kokybę ir įpareigojo juos turėti atitinkamą nuosavo kapitalo kiekį galimiems veiklos nuostoliams atlyginti. Remiantis šiais reikalavimais, komercinių bankų balansinis ir nebalansinis turtas, susijęs su Rusija ir kitomis Nepriklausomų Valstybių Sandraugos (NVS) šalimis, buvo vertinamas didžiausia (100%) rizika. Todėl bankų investicijos į Rusiją ir kitas NVS šalis negalėjo būti didesnės negu jų turimas kapitalas.

Rusijos finansų krizė, kilusi 1998 m. rugpjūčio mėn., įrodė, kad Lietuvos bankų sistema yra pakankamai stabili ir sugeba apsisaugoti nuo nepageidaujamo makroekonominio reiškinio. Dėl Rusijos rublio devalvacijos ir staigaus infliacijos šuolio sumažėjusi Rusijos vidaus paklausa labai sumažino Lietuvos prekių eksportą į šią šalį, o sutrikę tarpusavio atsiskaitymai – konkrečių ekonominių veiklų aktyvumą Lietuvoje. Tačiau tiesioginė Rusijos krizės įtaka Lietuvos, kitaip negu Latvijos ir Estijos (šiose valstybėse

dėl krizės keliems bankams buvo iškeltos bankroto bylos), bankams buvo mažai juntama, nes minėti apribojimai sudarė prielaidas išvengti neigiamų šios krizės padarinių. Pastebima, kad šalies bankai buvo mažai investavę į Rusijos rinkas. Visų veikiančių Lietuvos bankų lėšos Rusijos kredito įstaigose ir investicijos į Rusijos vertybinius popierius sudarė apie 1,4 procento viso veikiančių bankų turto. Bendra veikiančių bankų atviroji pozicija Rusijos rubliais sudarė tik apie 0,1 procento bankų kapitalo.

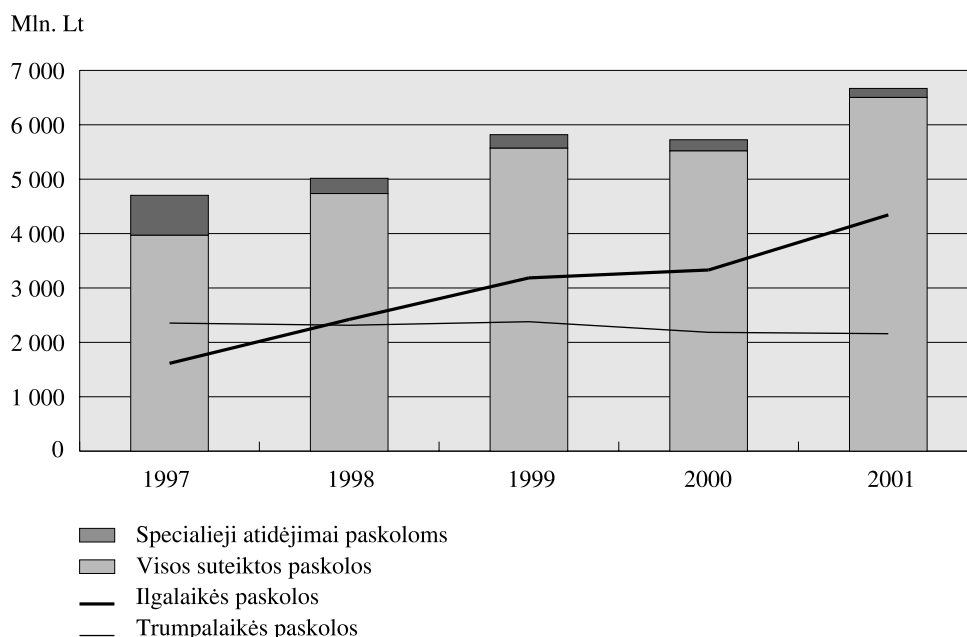
10 pav. Bankų turto, paskolų ir indėlių kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Kita vertus, Lietuvos bankai, pasimokę iš praeities klaidų, vykdė daug griežtesnę ir atsargesnę kreditavimo politiką, kuri pasiteisino Rusijos finansų krizės atveju. Be to, siekdami apsisaugoti nuo šios krizės padarinių, komerciniai bankai 1998 m. antroje pusėje pradėjo sudaryti specialiuosius atidėjimus bendrai paskolų portfelio rizikai sumažinti. Tokia atsargi ir konservatyvi šalies bankų politika leido bankams padėti savo klientams pamažu perorientuoti savo verslą į stabilesnes rinkas ir ieškoti bendradarbiavimo partnerių Vakarų šalyse. 1998 m., palyginti su 1997 m., prekių eksportas į Rusiją sumažėjo beveik 44 procentais. Nuo 1997 m. didėjo bankų turtas, indėlių apimtis (žr. 10 pav.), o vėliau pradėjo gerėti ir paskolų portfelio kokybė. Specialiųjų atidėjimų abejotinoms paskoloms ir visų paskolų santykis 1997 m. sumažėjo nuo 18,5 iki 5,9 procento. Bendroje paskolų struktūroje vis didesnę dalį sudaro mažiausiai rizikingos – standartinės ir galimos rizikos paskolos, o abejotinių paskolų dalis, kurioms sudaromi specialieji atidėjimai, 1998 m. sumažėjo nuo 28,2 iki 12,5 procento. Paskolų portfelio kokybė pagerėjo ir ši tendencija išliko iki dabar (žr. 11 pav.). Nuo 1999 m. bankuose pradėjo didėti ilgalaikių paskolų apimtys. Tam turėjo įtakos makroekonominis šalies stabilumas, kuris sudarė sąlygas bankams finansuoti ilgalaikius investicinius projektus.

11 pav. Paskolų portfelio kaita
(laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Pastaraisiais metais gerokai išsiplėtė finansinių paslaugų skaičius. Bankai pradėjo teikti vartojamąsias, būstui įsigyti ir kitas paskolas, padaugėjo elektroninės bankininkystės paslaugų vartotojų, pagerėjo šių paslaugų kokybė (žr. 1 lentelę). Bankai per savo kontroliuojamas įmones taip pat išplėtė išperkamosios nuomos ir draudimo paslaugų apimtį.

1 lentelė

Elektroninės bankininkystės rodikliai

	2001 m. I ketv.	2002 m. I ketv.
Visos debeto ir kredito kortelės, tūkst. vnt.	418,7	792,5
Bankomatai (įrenginių skaičius)	515	741
Debeto ir kredito kortelių skaitytuvai (įrenginių skaičius)	8 357	9 533

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Taigi šalies bankų veikla nuolat plečiasi ir įvairėja, todėl jie susiduria su vis naujomis rizikos rūšimis. Tokiomis sąlygomis pirmaeilis uždavinys yra nustatyti ir valdyti tas rizikos rūšis, kurios turės įtakos bankų veiklai pradėjus teikti vienokias ar kitokias paslaugas.

Šia prasme nemažas vaidmuo tenka ir Lietuvos bankui, kaip kredito įstaigų priežiūros institucijai. Laiku nustatyti bankų veiklos riziką, ją suvokti ir įvertinti yra svarbiausias komercinių bankų, o kartu ir juos prižiūrinčios institucijos uždavinys. Kredito įstaigų priežiūros institucija turi siekti, kad bankas neprisiimtų neapskaičiuotos rizikos, kuri gali turėti įtakos ne tik jo, bet ir visos bankų sistemos stabilumui. Lietuvos bankų priežiūros pagrindas – Bazelio komiteto Pagrindiniai efektyvios bankų priežiūros principai [5; 6], kurių taikymui Lietuvoje pritarė ir Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Paskutiniaisiais metais Bazelio komitetas vis daugiau dėmesio skiria naujoms rizikos rūšims, su kuriomis susiduria bankai savo veikloje, t. y. operacinei (įskaitant informacinių

technologijų), elektroninės bankininkystės, jautrumo rinkos ir kitokiai rizikai. Be to, rekomenduojama stiprinti rinkos discipliną ir didinti bankų veiklos skaidrumą. Lietuvos bankas, suvokdamas naujų reiškinių svarbą, stengiasi neatsilikti nuo tarptautinių reikalavimų ir garantuoti, kad šios rizikos rūšys būtų valdomos ir šalies komerciniuose bankuose. Tuo tikslu paskutiniaisiais metais priimta nemažai teisės aktų, reglamentuojančių bankų veiklos rizikos valdymą, o kartu ir sudarančių sąlygas prevencinei bankų priežiūrai įgyvendinti.

Atsižvelgdama į didėjantį bankinių produktų ir paslaugų teikimo, naudojant elektroninio ryšio priemones, mastą, praėjusiais metais Lietuvos banko valdyba įpareigojo komercinius bankus įvertinti teikiamų elektroninės bankininkystės paslaugų apimtį ir jų įtaką bankų veiklos politikai, taip pat garantuoti, kad būtų sukurta tinkama šios naujos veiklos rizikos stebėjimo ir valdymo sistema [7].

Tarptautiniu mastu testavimas nepalankiausiomis sąlygomis yra vienas iš naujausių ir vis plačiau bankuose taikomų rizikos valdymo metodų, kuris tampa neatsiejama veiksminga banko veiklos rizikos valdymo sistemos dalimi. Testuodami bankai gali modeliuoti įvairius rinkos raidos scenarijus arba konkrečių veiksmų (pvz., paskolų ir indėlių palūkanų normų, vertybinių popierių rinkos kainų, užsienio valiutų kursų) kitimą, visapusiškai įvertinti savo veiklą ir prognozuoti, kokius nuostolius bankas ir visa banko grupė patirtų ateityje, rinkoje susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms. Šis galimų nuostolių prognozavimo metodas ypač pasiteisina pereinamosios ekonomikos šalyse su nepakankamai išplėta finansų rinka, kuriose statistiniai rizikos vertinimo metodai dar sunkiai pritaikomi. 2001 m. Lietuvos banko valdyba patvirtino Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendruosius nuostatus [38] ir rekomendavo komerciniams bankams taikyti šį rizikos valdymo metodą, įtraukiant jį į banko veiklos rizikos valdymo politiką. Testavimo rezultatų analizė leidžia atskleisti banko veiklos silpnąsias puses, o kartu padeda banko vadovybei priimti tinkamus sprendimus: iš anksto numatyti veiklos strategiją nepalankiausiomis aplinkybėmis ir alternatyvius finansavimo šaltinius, jeigu nuosavo kapitalo nepakaktų galimiems nuostoliams atlyginti, arba pakoreguoti esamą verslo politiką siekiant sumažinti galimus nuostolius. Be to, Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamentas pradėjo testuoti šalies bankų sistemos riziką (kredito, likvidumo, palūkanų normos ir t. t.) nepalankiausiomis sąlygomis.

Didėjant bankų veiklos mastui, tobulėja ir jų informacinės sistemos, kurios leidžia kiekvieną dieną atlikti daugybę įvairių operacijų. Toks bankų veiklos dinamiškumas yra prielaida kiekvieną dieną prisiimti riziką ir ją vertinti, nes nesėkmės atveju neįvertinta rizika gali būti priežastis bankų veiklos nuostoliams susidaryti, o dar blogiau – gali net sukelti grėsmę šios veiklos tęstinumui. Tuo tikslu buvo nustatyti griežtesni reikalavimai banko veiklos riziką ribojančių normatyvų skaičiavimo periodiškumui [17]. Komerciniai bankai privalo užtikrinti, kad visi penki šiuo metu nustatyti banko veiklos riziką ribojantys normatyvai (kapitalo pakankamumo, likvidumo, maksimalios atvirosios pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais, maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvas) būtų vykdomi ne tik ataskaitinėmis datomis, bet ir kiekvieną dieną.

Pastaraisiais metais komerciniai bankai užsiima ne tik tradicine kreditavimo veikla, bet vis plačiau pradeda naudoti ir kitas rinkos priemones. Plečiasi bankų prekybos portfeliai, bankai vis dažniau atlieka operacijas su vertybiniais popieriais, išvestinėmis finansinėmis priemonėmis ir pan. Naujose Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklėse, kurios įsigaliojo nuo 2002 m. pradžios, nustatytos sąlygos įvertinti kapitalo poreikį, būtiną ne tik kredito, bet ir rinkos rizikai sumažinti [16].

Skatinant komercinius bankus didinti veiklos skaidrumą, taip pat ir siekiant juos paraginti viešai atskleisti svarbiausius veiklos rodiklius, 2002 m. vasario mėn. Lietuvos banko valdyboje patvirtinti Minimalūs reikalavimai visuomenei skelbiamai informacijai [33]. Šiame teisės akte reglamentuojama Lietuvoje veikiančių komercinių bankų infor-

macijos apie jų veiklą viešo publikavimo tvarka, nustatyti minimalūs reikalavimai atskleidžiamos informacijos turiniui, jos publikavimo periodiškumui bei apibrėžtas Lietuvos banko vaidmuo informuojant visuomenę apie konkrečių bankų ir visos kredito įstaigų sistemos būklę.

Žvelgiant į ateitį, pažymėtina, kad bankų veiklos rizikos valdymas tampa neatsiejama jų kasdienės veiklos dalimi. Kai kurie komerciniai bankai jau pradėjo taikyti ekonometrinius modelius rizikai vertinti. Tikėtina, kad tokie modeliai, didėjant informacinių technologijų pajėgumui, dar plačiau bus taikomi šių bankų veikloje. Todėl Lietuvos bankų priežiūros plėtros perspektyvos taip pat bus susijusios su ekonometrinių modelių patikimumo vertinimu ir informacinių technologijų naudojimo komercinių bankų priežiūroje plėtra. Tai kelia naujus reikalavimus šalies bankų priežiūrai, kuriai būtina išlaikyti pakankamą jos darbuotojų kvalifikaciją ir neatsilikti nuo sparčios pažangos bankininkystės informacinių technologijų srityje.

Vienas iš esminių kredito įstaigų priežiūros reglamentavimo pagrindų – tai priežiūros tikslų ir uždavinių įteisinimas praėjusiais metais priimame Lietuvos banko įstatyme [24].

Bendradarbiavimas su kitomis Lietuvos finansų sektoriaus priežiūros tarnybomis – labai svarbus veiksmingos bankų priežiūros aspektas. Juo labiau kad komerciniai bankai dalį finansinių paslaugų teikia per kontroliuojamas bendroves, kurios aktyviai veikia ir kitose finansų sektoriaus srityse (draudimo, išperkamosios nuomos). Be to, bankai taip pat yra pagrindiniai vertybinių popierių rinkos dalyviai. Paskutiniaisiais metais Lietuvos bankas ypač stiprino ryšius su šiomis finansų sektoriaus priežiūros tarnybomis. 2000 m. gruodžio mėn. pasirašyta trišalė Lietuvos banko, Vertybinių popierių komisijos ir Valstybinės draudimo priežiūros tarnybos prie Finansų ministerijos bendradarbiavimo sutartis, kuri padės geriau koordinuoti šių tarnybų veiksmus ir keistis informacija apie esminius priežiūrinių institucijų veiklos pokyčius.

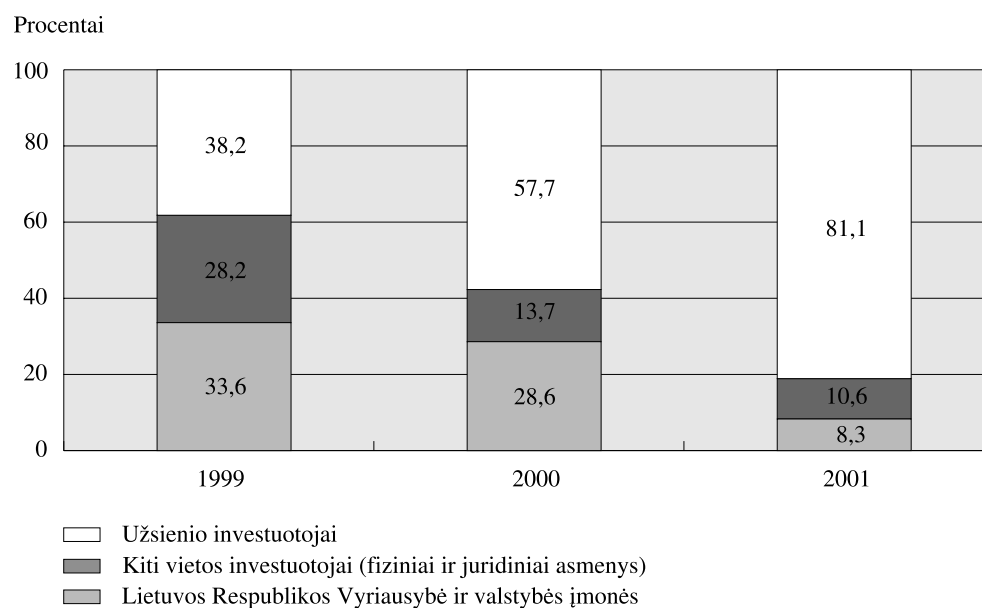
Svarbus papildomas rinkos disciplinos ir bankų veiklos skaidrumo stiprinimo svertas – tarptautinių audito firmų veikla. Nuo 1997 m. komercinių bankų metų ataskaitos privalo būti patikrintos nepriklausomų auditorių. Kita vertus, pažymėtina, kad Lietuvoje nėra didelio veikiančių tarptautinių audito kompanijų pasirinkimo, o vietinių audito kompanijų pajėgumas atlikti kvalifikuotą bankų auditą kol kas dar nepakankamas. Dėl šios priežasties komerciniai bankai dažnai turi „savus“ auditorius, kurie audituoja juos kelerius metus iš eilės. Atsižvelgiant į tai, kartais sunku įvertinti audito „nepriklausomumą“. Be to, reikėtų turėti omenyje ir tai, kad auditoriai ne tik audituoja tuos pačius bankus keletą metų iš eilės, bet ir teikia konsultacines paslaugas. Dažnai tokios audito ir teikiamų paslaugų pajamos iš bankų sudaro labai nemenką auditorių pajamų dalį. Neretai bankuose atliekamas auditas apsiriboja tik jų ataskaitų sudarymo teisingumo vertinimu, tačiau neatskleidžia tikros bankų finansinės būklės. Kadangi bankininkystei būdingos specifinės veiklos ypatybės, bankų veiklos vertinimas turėtų būti platesnis ir išsamesnis. Todėl ryšių su audito kompanijomis stiprinimas neišvengiamas komercinių bankų priežiūros perspektyvinėje raidoje.

Daug dėmesio skiriama tarptautiniam bendradarbiavimui su atitinkamomis užsienio valstybių kredito įstaigų priežiūros tarnybomis. Lietuvoje steigiantis naujiems užsienio bankų padaliniams ir stiprėjant tarpvalstybinės bankininkystės procesams, vis didėja tokio bendradarbiavimo svarba.

Šiuo metu Lietuvoje veikia 10 komercinių bankų ir 4 užsienio bankų skyriai. Paskutiniaisiais metais Lietuvoje veikiančių komercinių bankų akcinio kapitalo struktūroje pastebimai dominuoja užsienio investuotojų kapitalas (žr. 12 pav.). 2002 m. liepos 1 d. užsienio investuotojams priklausanti akcinio kapitalo dalis sudarė iki 87,7 procento bankų akcinio kapitalo. Didėja ir užsienio bankų skyrių aktyvumas rinkoje. Du didžiausius šalies bankus (AB Vilniaus banką ir AB Lietuvos taupomąjį banką) įsigijo Švedijos investuotojai (SEB ir Swedbank), paskutinis valstybinis AB Lietuvos žemės ūkio bankas parduotas Vokietijos bankui (Nord/LB). Atsižvelgiant į šiuos pokyčius, galima teigti,

kad Lietuvos bankai yra neatsiejami nuo tarptautinės bankų rinkos globalizacijos. Kitaip tariant, šis visuotinis procesas lemia naują etapą šalies bankų veikloje: bankai neveikia uždarose vietos rinkoje, jie tampa tarpvalstybinės bankininkystės dalyviais. Tarpvalstybinė bankininkystė, kad ir kokia forma ji pasireikštų, išplečia bankų veiklos rizikos ribas, nes bankai susiduria su naujomis rizikos rūšimis (šalies, politinė, teisine ir pan.), todėl jų veikla dėl masto išsiplėtimo tampa sunkiau kontroliuojama. Taigi tarpvalstybinės bankininkystės plėtra iškelia naujus uždavinius Lietuvos kredito įstaigų priežiūros institucijoms: įvertinti ne tik bankų veiklą šalies viduje, bet ir jų veiklą kitose valstybėse bei šios veiklos įtaką šalies bankų sektoriaus stabilumui. Tokiomis sąlygomis ypač svarbus priežiūros funkcijų pasidalijimas ir bendradarbiavimas. Bazelio komiteto parengtose rekomendacijose, skirtose bankų, veikiančių tarpvalstybiniu mastu, priežiūrai, teigiama, „kad nė vienas bankas, nesvarbu, kur jis veiktų, neturi išvengti priežiūros“ [39]. Tarpvalstybinis bankų priežiūros reglamentavimas, tokios priežiūros uždaviniai ir atsakomybė yra pakankamai aktualus šiuolaikinės bankų priežiūros klausimas. ES šalyse tarpvalstybinė bankų priežiūra reglamentuota atitinkamais direktyviniais reikalavimais, o kitur sprendimai priimami suinteresuotoms priežiūros tarnyboms pasirašant tarpusavio bendradarbiavimo sutartis. Suvokdamas šio proceso svarbą, Bazelio komitetas 2001 m. parengė gaires, nurodančias, kokie pagrindiniai elementai turėtų būti reglamentuojami tokiose tarpvalstybinėse sutartyse [9].

12 pav. Bankų akcinio kapitalo struktūra pagal nuosavybės formą (laikotarpio pabaigoje)

Šaltinis: Lietuvos banko duomenys.

Lietuvos atveju užsienio investuotojų dominavimas jos bankų sektoriuje yra teigiamas reiškinys ir tai rodo, kad į šalies rinką atėjo patyrę, daugiametę veiklos patirtį turintys užsienio bankai. Kita vertus, tai neturėtų būti pagrindas visuomenei ir rinkos dalyviams nusiraminti dėl tokių bankų veiklos saugumo, taip pat bankų priežiūrai susilpnėti. Priešingai, šių bankų priežiūrai turėtų būti skiriama dar daugiau dėmesio, nes jų veiklos stabilumas priklauso jau ir nuo juos įsigijusių užsienio bankų veiklos. Istorijoje gausu pavyzdžių, kai bankrutuodavo bankai, veikiantys išsivysčiusiose valstybėse. Daugelio tokių bankrotų priežastys – netinkamas rizikos valdymas ir nepakankama priežiūra. Užsienio investicijų Lietuvos bankų sektoriuje didėjimas verčia šalies priežiūros institucijas plėsti tarptautinius ryšius siekiant užtikrinti tinkamą tokių bankų

priežiūrą. Priežiūros tarptautinių ryšių plėtra taip pat būtina siekiant sukurti saugią investicinę ir tinkamą teisinę aplinką. Lietuvos bankas yra pasirašęs sutartis dėl bendradarbiavimo priežiūros srityje su Rusijos Federacijos centriniu banku, Latvijos ir Estijos centriniiais bankais, Baltarusijos Respublikos ir Lenkijos nacionaliniais bankais, Suomijos finansų institucijų priežiūros tarnyba bei Vokietijos Federaline bankų priežiūros tarnyba. 2002 m. liepos mėn. patikslinta sutartis su Lenkijos nacionaliniu banku, taip pat parengtas sutarties projektas su Švedijos kredito įstaigų priežiūros tarnyba. Taigi tarptautinio bendradarbiavimo plėtra, vykdam bankų priežiūrą, turėtų išlikti vienu iš svarbiausių Lietuvos banko uždavinių ir ateityje.

Išvados

Komercinių bankų priežiūros raida Lietuvoje glaudžiai susijusi su šalies bankų sektoriaus plėtra ir raida. Galima būtų skirti kelis Lietuvos bankų sektoriaus kūrimosi ir plėtros etapus. Ankstyvuju laikotarpiu (iki 1995 m.) dėl pernelyg liberalios teisinės aplinkos ir palankių verslui sąlygų komercinių bankų skaičius šalyje sparčiai didėjo. Tačiau bankų veiklos rizikos valdymo suvokimas ir tokio valdymo lygis buvo nepakankami, o tai sudarė prielaidas bankininkystės problemoms atsirasti. Kita vertus, bankų priežiūros intervencinės galimybės taip pat buvo ribotos dėl nepakankamos teisinės aplinkos.

Šalies makroekonominiai pokyčiai, didelė prisiimta bankų veiklos rizika ir jų darbuotojų kvalifikacijos stoka, taip pat neteisėta bankų veikla ir neigiama visuomenės nuomonė dėl tokios jų veiklos nulėmė didelį komercinių bankų bankrotų skaičių ir jų pasitraukimą iš bankų rinkos 1994 m. Nors dėl tais pačiais metais įvykusių permainų kredito įstaigų priežiūroje sustiprėjo bankų rinkos disciplina, tačiau išvengti 1995 m. įvykių nepavyko. Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos banko bendras veiksmų planas, skirtas komercinių bankų griūčiai pristabdyti, sušvelnino padėtį ir problemų plitimą viso sektoriaus mastu. Nepaisant to, šalies bankų sektoriaus kūrimuisi ir plėtrai tai turėjo teigiamos įtakos: pasimokę iš klaidų, šiame sektoriuje išliko tie bankai, kurie pasirinko ilgalaikes veiklos strategijas.

Vėlesniuju laikotarpiu, t. y. po 1995 m., komercinių bankų veiklai būdingesnis atsargumas ir konservatyvumas. Išplėtus Lietuvos banko Kredito įstaigų priežiūros departamento funkcijas, komerciniai bankai tapo labiau atskaitingi ir privalėjo teikti tiek šiai priežiūros institucijai, tiek ir visuomenei informaciją apie savo veiklos rezultatus ir finansinę būklę. Kitaip tariant, Lietuvos banko veiksmai, taikant tarptautiniu mastu įprastas jų valdymo ir kontrolės priemones, sudarė prielaidas šalies bankų veiklos stabilumui ir saugumui. Komerciniai bankai vis daugiau dėmesio pradėjo skirti ne tik naujoms paslaugoms teikti ir veiklos plėtrai, bet ir su ja susijusiai rizikai (įskaitant šalies riziką) vertinti ir valdyti. 1998 m. Rusijos finansų krizė parodė, kad šalies bankų sistema yra pajėgi apsisaugoti nuo nepageidaujamų makroekonominių reiškinių.

Bankinių paslaugų ir produktų bei informacinių technologijų plėtra kelia naujus uždavinius ne tik bankams, bet ir jų priežiūros tarnyboms. Šiuolaikinis požiūris į bankų priežiūrą neapsiriboja vien esamos situacijos rinkoje vertinimu; svarbiu kredito įstaigų priežiūros elementu tampa perspektyvinis bankų veiklos prognozavimas bei su tuo susijusios rizikos nustatymas, ribojimas ir valdymas.

Stiprėjant bankų rinkų globalizacijai, didėja tarpvalstybinės bankų priežiūros reikšmė ir jos vaidmuo užtikrinant patikimą bankų veiklą ne tik šalies, bet ir tarptautiniu mastu. Todėl Lietuvos bankas jau seniai neapsiriboja vien savo šalies patirtimi, o įsijungė į tarptautinį bankų priežiūros judėjimą. Lietuvos bankas, suvokdamas naujų uždavinių svarbą, stengiasi įgyvendinti tarptautinius reikalavimus, keliamus šiuolaikinei bankų priežiūrai, ir toliau plėtoti bendradarbiavimą šioje srityje.

Literatūra

1. Bankų statistikos metraštis/Lietuvos bankas, Vilnius, 1999.
2. Banking Statistic Yearbook/Bank of Lithuania, Vilnius, 2001.
3. Bankų publikuojamos metinės finansinės ataskaitos ir Minimalūs reikalavimai paaiškinamajam raštui. Teisės aktų rinkinys, kn. 3/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 gegužė.
4. Bendrosios banko vidaus kontrolės organizavimo nuostatos. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001 gruodis.
5. Core Principles for Effective Banking Supervision/Basle Committee on Banking Supervision, Basel, September 1997: <http://www.bis.org>
6. Core Principles Methodology/Basle Committee on Banking Supervision, Basel, October 1997: <http://www.bis.org>
7. Elektroninės bankininkystės rizikos stebėjimo ir valdymo bendrosios nuostatos/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001, Lietuvos banko valdybos posėdžio protokolas, Nr. 20.
8. Enoch Ch., Gulde A.-M., Hardy D. Banking Crises and Bank Resolution: Experiences in Some Transition Economies/International Monetary Fund, Washington, D. C., 2002, IMF Working Paper, No. 56: <http://www.imf.org>
9. Essential Elements of a Statement of Cooperation between Banking Supervisors/Basle Committee on Banking Supervision, Basel, May 2001: <http://www.bis.org>
10. Financial Risk Management: A Practical Approach for Emerging Markets/Inter-American Development Bank, 2000.
11. Finansinių ataskaitų konsolidavimo ir konsoliduotos priežiūros taisyklės. Teisės aktų rinkinys, kn. 3/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001 liepa.
12. International Convergence of Capital Measurement and Capital Standard/Basle Committee on Banking Supervision, Basel, July 1988: <http://www.bis.org>
13. Jurgutis V. Naujausios bankų įstatymdavystės tendencijos/Pinigų studijos, 1998, Nr. 3, p. 32–38.
14. Kapitalo pakankamumo skaičiavimo instrukcija. Įstatymai ir norminiai aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 1993.
15. Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės/Valstybės žinios, 1996, Nr. 111–2532.
16. Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2000 gruodis.
17. Kasdieninio banko veiklos riziką ribojančių normatyvų skaičiavimo įgyvendinimo tvarkos nuostatai. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001 liepa.
18. Komerčių bankų vidaus audito tarnybos veiklos tvarka/Valstybės žinios, 1995, Nr. 49–1214.
19. Kredito įstaigų finansinės apskaitos ir atskaitomybės rengimo pagal tarptautinius apskaitos standartus pagrindiniai principai. Teisės aktų rinkinys, kn. 3/Lietuvos bankas, Vilnius, 1999 birželis.
20. Kredito įstaigų inspektavimo nuostatai. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 gegužė.
21. Lietuvos bankas 1990–1992/Lietuvos bankas, Vilnius, 1993.
22. Lietuvos banko valdybos nutarimas Dėl Lietuvos banke įregistruotų komercinių bankų akcinio (pagrindinio) kapitalo padidinimo. Teisės aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995.
23. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995.
24. Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymas. Teisės aktų rinkinys, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001 m. gegužė.
25. Lietuvos Respublikos bankų veiklos ekonominiai normatyvai. Teisės aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995.
26. Lietuvos Respublikos bankų veiklos ekonominių normatyvų skaičiavimo taisyklės. Teisės aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995.
27. Lietuvos Respublikos gyventojų indėlių draudimo įstatymas/Valstybės žinios, 1996, Nr. 1–1.
28. Lietuvos Respublikos komercinių (akcinių) bankų įstatymas/Valstybės žinios, 1992, Nr. 24–696.
29. Lietuvos Respublikos komercinių bankų įstatymas. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 gegužė.
30. Lietuvos statistikos metraštis, 2000. Statistikos rinkinys/Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Vilnius, 2000.
31. Maksimalios atviros pozicijos užsienio valiuta ir tauriaisiais metalais skaičiavimo taisyklės. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 gegužė.
32. Maksimalios paskolos sumos vienam skolininkui ir didelių paskolų normatyvų apskaičiavimo metodika. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 gegužė.
33. Minimalūs visuomenei skelbiamos informacijos reikalavimai. Teisės aktų rinkinys, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 vasaris.
34. Paskolų grupavimo taisyklės. Teisės aktai, reglamentuojantys Lietuvos bankų veiklą, kn. 1/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995.

35. *Paskolų komiteto sudarymo ir veiklos tvarka. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 1995 liepa.*
36. *Paskolų rizikos duomenų bazės tvarkymo taisyklės. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2002 balandis.*
37. *Republic of Lithuania: Financial System Stability Assessment, including Reports on the Observance of Standards and Codes on the Following Topics: Monetary and Financial Policy Transparency, Banking Supervision, Insurance Regulation and Payment System/International Monetary Fund, Washington, D. C., 2002, IMF Country Report, No. 02/19 (emerging): <http://imf.org>*
38. *Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis bendrieji nuostatai. Teisės aktų rinkinys, kn. 2/Lietuvos bankas, Vilnius, 2001 spalio.*
39. *The Supervision of Cross-Border Banking/Basle Committee on Banking Supervision, Basel, October 1996.*

*Straipsnis gautas 2002 m. rugpjūčio mėn.
Priimtas spaudai 2002 m. spalio mėn.*

Summary

COMMERCIAL BANKS AND DEVELOPMENT OF THEIR SUPERVISION IN LITHUANIA

Kazimieras Ramonas

The objective of the article is to examine the development of the supervision of Lithuanian banks in the context of the banking sector development. The article surveys the development of the banking sector of Lithuania from 1989 to present as well as the establishment, development, achievements and problems of the bank supervision system. The article presents an overview and analysis of earlier and current legal acts regulating the activity of banks and the influence of macroeconomic environment on the development of the banking system.

In the initial stage of development of the banking sector of Lithuania rapid establishment of commercial banks took place, since the conditions for this process were very favourable, as the procedure of entering the market in 1989–1992 was very simplified. Due to imperfections of the legal infrastructure and the extreme liberalism advocated by certain political layers that denied the right of public institutions to interfere with private business and to restrict it, there was no possibility to refuse issuing licences to entities that intended to establish a bank. Establishment of banks was also stimulated by macroeconomic circumstances, high inflation promised high profits and some banks were established in order to serve the interests of certain financial groups. Credit risk became the main type of risk encountered by Lithuanian banks in 1990–1995. Although legal acts regulating banking activities provided for miscellaneous prudential requirements for banks, however, they were incomplete and allowed banks to transgress the boundaries of sound banking and dishonest customers to exploit the flaws of legal infrastructure.

The first signs of problems in the national banking sector appeared in 1994. Some banks were unable to comply with prudential requirements due to low level of capital and due to bad loans and the losses incurred they went bankrupt or were liquidated. First of all, problems affected small banks. In 1994–1995 14 small banks went bankrupt or were liquidated. Notwithstanding a high number of bankrupt banks, this fact did not have a significant impact on the whole banking system, since the assets of banks under bankruptcy comprised only about 5 per cent of the assets of the whole banking system. Financial problems of banks in Lithuania were also determined by general macroeconomic factors insufficient consideration of which resulted in bankruptcy of many banks. It was difficult to a large part of borrowers to

pay high interest established earlier due to rapidly decreasing inflation and it was also often impossible to repay the loans themselves due to business failures.

The middle and the end of 1995 was the most difficult period in the history of banking of Lithuania. The problems that accumulated resulted in the application of strict enforcement measures to several banks and suspension of their activities. The banking system encountered liquidity problems due to passive interbank market. Such situation resulted in the lack of confidence by residents that manifested itself in a heavy wave of deposit withdrawal from commercial banks.

At the end of 1995, in order to increase confidence of residents in banks, the resident deposit insurance system was established. In 1996 the Bank of Lithuania together with the Government established the action plan for improving the situation in the banking market. In accordance with this action plan, banks were obligated to improve their capital base according to the established terms, restructure their assets and ensure the compliance with the capital adequacy requirement and the Government assistance was also planned for restructuring certain banks as well as other measures.

After the difficulties in 1995 essential changes took place in the area of bank supervision as well. The procedure for calculating prudential requirements was made stricter, high attention was paid to ensuring risk management in banks, banks were obligated to establish loan committees, internal audit services and to develop internal control systems. The Bank of Lithuania developed the loan risk database where data on loans granted by banks are accumulated. The evaluation of quality of bank loans was made stricter and the new procedure for loan grouping and special provisions formation was approved that allowed determining the real value of loans.

The development of the concept of preventive banking supervision was initiated. For this purpose, bank establishment procedures and requirements to the founders were tightened, advance warning system was established, usage of the international CAMELS rating method for bank evaluation was started and high attention was paid to bank inspection. In order to encourage transparency of bank activities and market discipline as well as the attraction of foreign investors to Lithuania and for the purpose of making accounting and reporting comparable and understandable not only to local investors, but also to foreign investors and other users, the Bank of Lithuania obligated banks to manage accounting and reporting according to the international accounting standards and to publish annual financial statements.

Financial and economic crisis of Russia in September 1998 proved that the banking system of Lithuania is sufficiently stable and capable of protecting itself against unwanted macroeconomic phenomena.

In the recent years stable growth of the banking sector can be observed and the quality of loans improves. Stable situation in the banking market of Lithuania increases the interest in it by foreign investors who actively participate not only in acquiring bank capital, but also in establishing foreign bank branches in Lithuania.

As banks developed and new products and services were mastered, the bank supervision system developed and improved as well and did not limit itself to the experience of Lithuania, but also joined the movement of international bank supervision. Participation in miscellaneous seminars and conferences and cooperation with the specialists from highly developed countries in respective area formed a new point of view of supervision that determined the importance of preventive bank supervision. Not only the comprehension and management of the current situation, but also the determination, measurement and evaluation of prospective bank development and the related risk became the main objective of bank supervision.

Looking into the future, it has to be noted that the risk management in banks becomes an inseparable part of their activities that is closely related to their everyday operations. Some banks have already started using econometric models for evaluating certain risks. It is believable that this process will increasingly expand as the capacities of information technologies develop. Therefore, the prospects of supervision development will also be related to the evaluation of reliability of these models and the expanded usage of information technologies in bank supervision. These prospects raise new requirements to supervision that has to maintain appropriate qualification and constantly improve in order to keep up with the rapid advancement of banking technologies.

Cooperation with other supervision services of the financial sector is also an essential aspect of efficient bank supervision. Bank supervision should evaluate not only the activity of banks inside the country, but also their activity in other countries and the influence of this activity on stability of the national banking sector.

Conclusions of the assessment of the financial sector of Lithuania by the International Monetary Fund and the World Bank allow stating that the banking sector of Lithuania is sufficiently stable today and the bank supervision system has reached the level that complies with the international standards.